

KESKUSTELUA

Vastaus Tom Arnkilille

Kiitän Tom Arnkilia huolellisesta ja perustellusta vastauksesta. Huomaan myös, että hän on aidosti loukkaantunut tulkinnastani. Myönnän ilman muuta, etten oletakaan Arnkilin voivan ottaa täyttä vastuuta siitä tavasta, jolla hänen oppejaan sovelletaan kentällä. Halusin vain kertoa, että on olemassa myös tällainenkin käytännön tulkinta, joka nähdäkseni on liitettävissä Arnkilin argumentointiin. Tapauksessa, johon viittasin, ei ole viitattu eksplisiittisesti Arnkilin. Kyseiset henkilöt ovat kuitenkin taatusti tutustuneet Arnkilin opetuksiin (he ovat melko tuoreita sosiaalityön opiskelijoitamme). On ilmeistä, että huolidiskurssi on syntynyt ainakin osittain riippumatta Arnkilin teoreettisista kehityksistä. Hän ei ole keksinyt huolidiskurssia.

SILTI väittäisin, että Arnkilin artikkeli (ja hänen aikaisemmat tekstinsä) tarjoaa perustelua ja sen kaltaiselle konstruktionistiselle ja huoliperustaiselle käytännön sosiaalityölle, joka on hahmottunut viime vuosien aikana suomalaisten sosiaalityön yliopistollisten laitosten yhteisen opetuspanoksen tuloksena Jyväskylässä, Tampereella, Helsingissä. Meillä on uusi polvi sosiaalityöntekijöitä, jotka aidosti ajattelevat niin, että heidän ei tarvitse juuri välittää siitä, mitä todella on tapahtunut, mikä on objektiivinen tilanne, mitä oikeuksia vanhemmilla mahdolli-

sesti on, vaan riittää hyvin, kun he konstruoivat oman subjektiivisen huolensa ja toimivat sen mukaisesti. Totuuksia on niin monia kuin on osanottajia tässä prosessissa, on heidän peruscredonsa. Väittäisin, että Arnkilin argumentaatio antaa mahdollisuuden ymmärtää väärin hänen tarkoituksensa. Siksi on mainiota, että hän nyt itse selventää suhdettaan siihen, miten sosiaalityöntekijöiden pitäisi toimia.

Kuitenkin Arnkilin argumentaatiossa on itsessään heijastuksia samasta ongelmallisesta menettelystä. Hän argumentoi sillä perusteella, että minun tekstini ”sisällä” syntyy (retorisesti) vääriä kytkentöjä ja vääriä konteksteja. Kuitenkin se, mitä halusin esittää, oli, että todellisuudessa Arnkilin argumentointia sovelletaan kentällä tavalla, jota kuvasin. Tämä on eri asia. En siis tehnyt mielivaltaisia tekstuaalisia kytkentöjä. Nähdäkseni se kielenkäyttö, jota Arnkil tarjoaa, voi johtaa käytännössä tilanteeseen, jossa asiakkailla ei ole juuri aseita sosiaalityöntekijää vastaan. Miten he voivat torjua ”huolen”? Vaikka mitään ei tapahtuisi, sosiaalityöntekijä voi olla huolestunut. Jos vanhemmat kieltävät huolen, he joutuvat ojasta allikkoon. Väitän, että Arnkilin kuvaus käytännön saavutuksistaan osoittaa, että retoriikalla, jota hän tarjoaa, on taipumus levitä todella nopeasti. Viimeisen kappaleen argumen-

taatio, jossa Arnkil asettaa vastakkain oman ”syntyhistoriansa” ja minun kuvaamani vaihtoehdon prosessin, on minusta empiirinen kysymys. Siis kirjoitin siitä, millaiseen käytännön toimintaan Arnkilin esittelemä malli voi johtaa. Väitän, että ainakin on olemassa se riski, että arnkililainen argumentaatio muovautuu perusteeksi toiminnalle, jota Arnkil ei lainkaan voi hyväksyä. Kyse ei ole siis argumentaatiooni sisältyvästä ristiriidasta.

Todettakoon, että olen myös samaa mieltä siitä, että dialogisten menettelytapojen tulisi olla pääosassa kaikessa sosiaalityössä. Mutta ongelma on siinä, että sosiaalityön käytännöissä ei nykyisellään ole paljoa tilaa tällaisille menettelytavoille. Lastensuojelussa erilaiset avohuollon tukitoimet ovat lapsipuolen asemassa verrattuna kalliisiin ja erittäin epädialogisiin pakkotoimiin. Asiakkaiden kohtelu on usein ala-arvoista ja aina kontrolloivaa. Samat periaatteet, jotka tasa-arvoisemmassa tilanteessa ovat positiivisia, saattavat tällaisessa tilanteessa johtaa siihen, että työntekijät kykenevät legitiimoimaan härskit käytäntönsä kauniin käsitemverhon taakse. Tämä on minun huoleni, jonka uskon Arnkilin jakavan.

J. P. ROOS

Matkustajien alkoholintuonti lisääntyi mahdollisesti vain puolet arvioidusta vuonna 2004

Haluan kiittää erikoistutkija Esa Österbergiä hänen vastauksestaan (YP 5/2005) keskustelunavaukseeni ”Lisääntykö matkustajien alkoholintuonti todellakin merkittävästi?” (YP 4/2005). Keskustelunavauksessani kirjoitin, että harvinaisen tapahtuman (alkoholiveron alentaminen ja matkustajatuontikiintiöiden poistuminen) seuraukset jäävät historiaan suurena kysymysmerkkinä. Pidän tilannetta Österbergin vastauksessaan julkaisemien lukujen jälkeen huomattavasti parempana. Haluan kuitenkin vielä lyhyesti kommentoida muutamaa Österbergin antamaa vastausta ja hänen esittämäänsä uusia lukuja galluputkimuksista.

En lähtenyt keskustelunavauksessani siitä, että paneelitutkimuksen tulokset olisivat täysin oikeat. Sen sijaan kirjoitin, että ”mikäli alkoholipaneelitutkimuksen tulokset eivät olleet pahasti pielessä, ne osoittavat, että virallinen arvio tilastoimattomasta kulutuksesta on liian suuri”, ja ”että paneelitutkimuksen tulokset ehkä sittenkin ovat lähempänä totuutta kuin Stakesin ja STTV:n arvio tilastoimattomasta kulutuksesta”. On mielestäni väärin suhtautua paneelitutkimuksen – tai mihin tahansa kaikkien sääntöjen mukaisesti tehdyn kyselytutkimuksen – tuloksiin niin mustavalkoisesti, että ne olisivat joko täysin oikeita tai sitten niin epäluotettavia, ettei niitä tarvitsisi lainkaan ottaa huomioon. Ovathan Stakesin tutkijat itse joka vuosi arvioineet matkustajien alkoholituonnin kehitystä kolmen kyselytutkimuksen keskiarvosta ja näin lähteneet sii-

tä, että jokaisen tutkimuksen tulos on suuntaa antava, vaikka se ei olisikaan täysin oikea.

Kirjoitin keskustelunavauksessani, että Alkon tilastot mahdollisesti viittaavat siihen, ettei matkustajien alkoholintuonti lisääntyntykään huomattavasti 2004; niiden mukaan alkoholin myynti vuonna 2004 lisääntyi suunnilleen saman verran Suomen muissa lääneissä kuin Helsingissä ja Uudellamaalla. Österberg vastasi tähän, että ”yhtä lailla se voi kertoa myös siitä, että alkoholin maahantuonti jakautui aika tasaisesti maan eri osien kesken. Mekanismi voisi olla yksinkertainen: mitä kauempana Tallinnasta asut, sitä harvemmin käytät Tallinnassa, mutta sitä enemmän alkoholia tuot käyntikerralla”. (Österberg 2005a.)

En pidä tätä mekanismia kovin todennäköisenä. Ruotsissa kehitys on ollut vallan toisenlainen kuin Suomessa. Siellä alkoholin matkustajatuonti Tanskasta ja Saksasta on viimeksi kulu- neet kymmenen vuotta nimenomaan lisääntynyt Etelä-Ruotsissa ja Systembolagetin väkevien myynti on tällä alueella vähentynyt huomattavasti enemmän kuin maan muissa osissa (ks. esim. Härstedt 2004; Ramstedt 2005; Systembolagets försäljning ...). Fyysisen saatavuuden vaikutusta kulutukseen on lisäksi tutkittu ja dokumentoitu varsin laajasti ja sen rajoittaminen on todettu toimivaksi keinoksi vähentää kulutusta (Babor & al. 2003).

Viron alkoholiveron kertymä lisääntyi Österbergin esittämän jälkimmäisen taulukon mukaan 30 prosenttia vuonna 2004 ver-

rattuna vuoteen 2003 (Österberg 2005a). Tätä ei kuitenkaan mielestäni voi laskea tueksi olettamukselle, että matkustajien alkoholintuonti olisi lisääntynyt huomattavasti, koska vuodesta 1999 vuoteen 2003 matkustajien alkoholintuonti ei Stakesin virallisen arvion mukaan lisääntynyt lainkaan, vaikka Viron alkoholikertymä tänä aikana Österbergin esittämän taulukon mukaan lisääntyi yli 50 prosenttia (Päihdetilastollinen vuosikirja 2004, 47; Österberg 2005a). Tämän lisäksi laivamyynni Virossa muuttui verolliseksi vuonna 2004, mikä luonnollisesti kasvatti alkoholiveron kertymää sinä vuonna. Viron alkoholiveron kertymästä on vaikea tehdä mitään päätelmiä suomalaisten matkustajien alkoholintuonnista, koska muutkin seikat kuin absoluuttinen myynti ovat vaikuttaneet verokertymään.

Kyselytutkimuksia matkustajien alkoholintuonnista vuonna 2004 on näköjään tehty neljä (ks. Österberg 2005a):

1) TNS Gallupin Panimoliit-
tolle tekemä haastattelututkimus, jonka mukaan matkustajien oluen tuonnin vuonna 2004 arvioitiin kasvaneen 39,5 prosenttia, mietojen viinien tuonnin vähentyneen 1,5 prosenttia ja väkevien alkoholijuomien tuonnin kasvaneen 100 prosenttia (Panimoliitto, toukokuu 2005). Tästä tutkimuksesta Panimoliitto antoi ensin ennakkoarvion, jossa matkustajien alkoholintuonti arvioitiin huomattavasti suuremmaksi (Panimoliitto, tammikuu 2005).

2) TNS Gallupin Tuotevalvontakeskukselle tekemä haastattelu-

tutkimus, jonka mukaan matkustajien oluen tuonti ei lisääntynyt lainkaan vuonna 2004 ja väkevien tuonti lisääntyi 50–60 prosenttia (Österberg 2005a).

3) Tilastokeskuksen Stakesille tekemä kyselytutkimus, jonka mukaan matkustajien oluen tuonti ei lisääntynyt lainkaan vuonna 2004, viinien, long drink -juomien ja siiderien tuonti lisääntyi 130 prosenttia ja väkevien tuonti kasvoi 50–60 prosenttia (Österberg 2005a).

4) Paneelitutkimus (Mustonen & al. 2005), jonka mukaan matkustajien alkoholintuonti pysyi kutakuinkin ennallaan vuonna 2004 (Österberg 2005a).

Näiden tutkimusten pohjalta voi todeta, että matkustajien oluen tuonti vain lisääntyi Panimoliitolle tehdyn galluputkimuksen mukaan (paneelitutkimusten tuloksista ei ole julkaistu tarkempaa tietoa kuin edellä esitetty). Panimoliitolle tehty galluputkimus on myös ainoa, joka on julkinen, ja sen ennakkoarvio julkaistiin valtamediasa. Kuitenkin juuri tämä tutkimus on ainoa, joka toteutettiin

eri tavalla vuosina 2003 ja 2004 ja näin sitä ei mielestäni olisi pitänyt ottaa lainkaan huomioon kulutuskehityksen arvioissa (ks. Sandelin 2005). Tuotevalvontakeskuksen ja Stakesin arvioiden mukaan matkustajien oluen tuonti puhtaaksi alkoholiksi muutettuna kasvoi 36 prosenttia vuodesta 2003 vuoteen 2004 (Österberg 2005b, 291). Tämä arvio perustunee Panimoliiton ensimmäiseen virheelliseen arvioiden matkustajien alkoholintuontin kehityksestä (ks. edellä kohta 1). Muussa tapauksessa luku ei mitenkään sovi yhteen edellä esitettyjen kyselytutkimustulosten kanssa.

Matkustajien alkoholintuonti on viime vuosina laskettu selkeän yksinkertaisella tavalla kolmen kyselytutkimuksen tulosten keskiarvosta (tässä esitetyt tutkimukset 1–3). Myös vuoden 2004 arvio tehtiin näiden tutkimusten pohjalta ja tarkistettiin Viron alkoholiveron tuoton kasvulla (Österberg 2005a). Ongelma on vain se, kuten jo moneen otteeseen olen todennut, että Panimoliitolle tehty

tutkimus vuonna 2004 poikkesi oleellisesti aiemmista, eikä näin mielestäni anna luotettavaa kuvaa alkoholintuontin kehityksestä (ks. Sandelin 2005). Myös erikoistutkija Esa Österberg kirjoittaa vastauksessaan, että tämän tutkimuksen vuoden 2004 tulokset eivät ole verrattavissa aiempaan vuoteen (Österberg 2005a). Tästä syystä tieteellisesti oikein ratkaisu olisi mielestäni se, että Panimoliitolle tehdyn tutkimuksen tulokset korvattaisiin paneelitutkimuksen tuloksilla. Näin matkustajien alkoholintuonti vuonna 2004 voitaisiin laskea uudelleen kolmen vertailukelpoisen tutkimuksen keskiarvosta, niin kuin ennenkin on tehty (tässä esitetyt tutkimukset 2–4). Karkea laskelma puutteellisten aineistojen pohjalta antaa tällöin olettaa, että matkustajien alkoholintuonti lisääntyi noin puolet vähemmän kuin Stakesin virallinen arvio, joka oli 69 prosenttia puhdasta alkoholia.

JOHAN SANDELIN

KIRJALLISUUS

BABOR, THOMAS & AL.: Alcohol – No Ordinary Commodity. New York: Oxford University Press, 2003

HÄRSTEDT, KENT: Vi dricker en halv liter vodka i veckan. Dagens Nyheter 2004 [Online: <http://www.dagensnyheter.se/DNet/road/Classic/article/0/jsp/print.jsp?&a=267201>]

MUSTONEN, HELI & MÄKELÄ, PIA & HUHTANEN, PETRI & METSO, LEENA & RAITASALO, KIRSIMARJA: Alkoholia ostetaan ja tuodaan enemmän kuin koskaan. Mihin se katoaa? Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 3, 239–251

PANIMOLIITTO, TAMMIKU 2005: Alkoholijuomien matkustajatuontiseuranta 2004. [On-

line: <http://www.panimoliitto.fi/tiedotteet/Tuontiseuranta-toukokuun-2004-vuoden%20loppuun.pdf>]

PANIMOLIITTO, TOUKOKUU 2005: Alkoholijuomien matkustajatuontiseuranta 2004–2005. Tiedot alkoholijuomien tuonnista vapusta 2004 vappuun 2005. [Online: http://www.panimoliitto.fi/tiedotteet/Tuontiseuranta_vappu04_05.pdf]

RAMSTEDT, MATS: Har alkoholska-deutvecklingen varit annorlunda i södra Sverige? I: Gränslös utmaning – alkoholpolitik i ny tid. Slutbetänkande från Alkoholinförelsetredningen. SOU 2005:25. Stockholm: Statens offentliga utredningar, 2005

PÄIHDETILOASTOLLINEN VUOSIKIRJA 2004. Alkoholi ja huumeet.

Helsinki: Stakes, 2004

SANDELIN, JOHAN: Lisääntynyt matkustajien alkoholintuonti todellakin huomattavasti? Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 4, 463–465

SYSTEMBOLAGETS FÖRSÄLJNING PER LÄN OCH KOMMUN 1995–2004. [Online: <http://www.systembolaget.se/Applikationer/Knappar/OmSystembolaget/Statistik/LanKom.htm>]

ÖSTERBERG, ESA: Kyllä matkustajien alkoholintuonti todellakin lisääntyi huomattavasti. Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 5, 571–574. 2005a

ÖSTERBERG, ESA: Alkoholin kuluksen kasvu Suomessa vuonna 2004. Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 3, 283–294. 2005b.

Väkevät alkoholijuomat hallitsivat alkoholin matkustajatuonnin kasvua Suomessa vuonna 2004

Helmikuussa 2005 julkaistussa Tuotevalvontakeskuksen tiedotteessa 1/2005 todettiin asukasta kohti lasketun alkoholin kulutuksen nousseen 9,4 litrasta vuonna 2003 noin 10,3 litraan vuonna 2005 eli 10 prosenttia. Tilastoitu alkoholin kulutus oli lisääntynyt 6,5 prosenttia 7,7 litrasta 8,2 litraan, ja tilastoitamattoman kulutuksen arvioitiin nousseen 1,7 litrasta 2,1 litraan eli noin neljänneksellä. Tilastoitamattoman alkoholin kulutuksen eristä ulkomailla kulutetun alkoholimäärän arvioitiin pysyneen ennallaan. Alkoholijuomien kotivalmistuksen ja alkoholin salakuljetuksen arvioitiin vähentyneen lähes 40 prosenttia. Alkoholin matkustajatuonnin arvioitiin lisääntyneen lähes 70 prosenttia (ks. myös Österberg 2005a; Suosalmi-Suikkane 2005; Alkoholiveron alenamisen ..., 2005). Nämä luvut on nyt julkaistu myös vuoden 2005 Päihdetilastollisessa vuosikirjassa (Päihdetilastollinen vuosikirja 2005, 65).

Yhteiskuntapolitiikan numerossa 4/2005 Johan Sandelin kysyi, lisääntyikö matkustajien alkoholintuonti todellakin huomattavasti Suomessa vuonna 2004 (Sandelin 2005a). Vastasin hänelle Yhteiskuntapolitiikan seuraavassa numerossa, että näin todella tapahtui (Österberg 2005b). Tähän Sandelin vastasi, että alkoholintuonti lisääntyi vuonna 2004 mahdollisesti vain puolet arvioidusta (Sandelin 2005b).

Näytämme olevan pattitilanteessa ainakin kahdessa suhteessa. Ensiksi Sandelin uskoo edel-

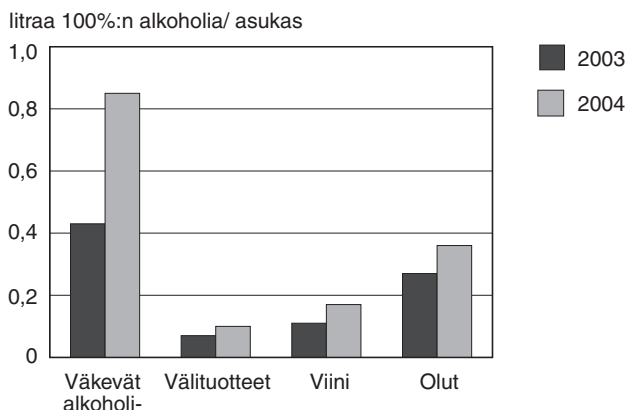
leen Alkon myynnin samantasoisen kasvun maan eri osissa todistavan, että alkoholin matkustajatuonti ei lisääntynyt huomattavasti, ja hakee nyt tähän lisätukea Ruotsin kehityksestä. Minusta taas Alkon myynnin samantasoisen alueellinen kasvu ei ole todiste siitä, että alkoholin matkustajatuonti ei olisi lisääntynyt huomattavasti, etenkin kun Alkon myynnin kasvuvauhti väheni olennaisesti sen jälkeen, kun Virossa tuli EU:n jäsen. Jos väkevien alkoholijuomien matkustajatuonti ei kasvanut Suomessa huomattavasti toukokuun alun 2004 jälkeen, miksi väkevien alkoholijuomien myynnin kasvu Suomessa putosi maalisi–huhtikuun lähes 40 prosentista touko–kesäkuun vajaan 20 prosenttiin. Kyllä tuon kasvuvauhdin putoamisen selityksenä on väkevien alkoholijuomien matkustajatuonnin kasvu siitäkin huolimatta, että kasvuvauhti hidastui suurin piirtein samassa suhteessa maan eri osissa (Österberg 2004). Lisäksi muistutan vielä matkustajatuonnin alueittaisista eroista Suomessa. ”Matkustajatuonnissa on havaittavissa alueellisia eroja. Mitä pohjoisempaa Suomesta matkustaja tulee Viron risteilylle, sitä enemmän hän tuo väkeviä juomia.” (Alkoholiveron alenamisen ..., 2005, 29.) Ei tätä tutkimustulosta voi kumota sillä, että Ruotsissa ihmiset käyttäytyvät toisin.

Toiseksi näkemyksemme paneelitutkimuksen todistearvosta poikkeaa edelleen. Tilastoitu alkoholin kulutus eli Alkon, päivittäistavarakaupan, kioski-

en, huoltoasemien ja ravintoloiden sekä kahviloiden alkoholin myynti lisääntyi vuonna 2004 edelliseen vuoteen verrattuna 6,5 prosenttia. Tämä tosiasia ei muutu miksiäkään, vaikka vastaajat eivät paneelitutkimuksessa myönnä lisänneensä alkoholin kulutustaan vuodesta 2003 vuoteen 2004. Sandelin ehdottaa, että käyttäisimme paneelitutkimuksesta saatuja tietoja arvioiessamme alkoholin matkustajatuonnin muutoksia. Valitettavasti emme voi tehdä näin siitä yksinkertaisesta syystä, että jos paneelitutkimuksen vastaajat ovat antaneet väärän kuvan Suomesta ostamiensa alkoholijuomien määrän kehityksestä, on luontevaa odottaa, että heidän antama kuva ulkomailta tuodun alkoholin määrän kehityksestäkin on samalla tavalla vääristynyt.

Kolmanneksi Viron alkoholiverokertymää tarkasteltaessa on syytä muistuttaa, että väkevästä alkoholijuomista kannetut verot lisääntyivät 36 prosenttia vuonna 2004 ja kolmena sitä edeltäneenä vuonna keskimäärin noin 11 prosenttia vuodessa. Ero on huomattava ja sen yhtenä merkittävänä selityksenä on suomalaisten Virossa ostamien väkevien alkoholijuomien määrän lisääntyminen. Tätä mieltä näyttävät olevan myös virolaiset alkoholin tilastoituja ja tilastoimattomia kulutusta selvittävät tutkijat (Ahermaa 2005). Kannattaa myös muistaa, että itsenäisen Viron alkoholimarkkinat eivät ole olleet järjestyneessä tilassa kovinkaan kauaa aikaa. Se tarkoittaa, että mitä kauemmak-

Kuvio 1. Alkoholijuomien matkustajatuonti juomaryhmittäin vuosina 2003 ja 2004, litraa 100 prosentin alkoholia asukasta kohti

si taaksepäin ajassa mennään, sitä suuremmassa määrin alkoholiverokertymän kasvu heijastaa tilastoimattoman alkoholin muuttumista tilastoiduksi.

Sandelin epäilee, että Stake-

sin ja Tuotevalvontakeskuksen arvio oluen kulutuksen kasvusta perustuu Panimoteollisuuden tiedotteessa tammikuussa 2005 esitettyyn 53,7 miljoonan litran vuosiarvioon. Voin vakuuttaa,

että asian laita ei ole näin. Arviomme oluen tuonnista vuonna 2004 on TNS Gallupin eri aineistojen pohjalta tehty arvio 37,8 miljoonaa litraa.

Matkustajien vuonna 2004 tuomasta alkoholista noin 39 prosenttia oli väkeviä alkoholijuomia ja noin 17 prosenttia olutta. Alkoholin tuonnin lisäksi vuonna 2004 noin 65 prosenttia oli peräisin väkevisistä alkoholijuomista ja 16 prosenttia oluesta. Jotta alkoholin matkustajatuonnin kasvu vuonna 2004 voitaisiin osoittaa vähäiseksi, olisi pystyttävä osoittamaan, että väkevien alkoholijuomien matkustajatuonti ei juuri lisääntynyt.

ESA ÖSTERBERG

KIRJALLISUUS

AHERMAA, EVELIN: Estonian Alcohol Market. Paper presented at ALCOHOL – use, harms and policy. A research-based Nordic-Baltic seminar, Riga, 3–4 October 2005. www.nad.fi

ALKOHOLIVERON ALENTAMISEN JA MATKUSTAJATUONTIMÄÄRÄYSTEN MUUTTAMISEN VAIKUTUKSIA. Valtiovarainministeriö, Vero-osasto, Tutkimukset ja selvitykset 1/2005

PANIMOLIITTO. Tiedote 20.1.2005. www.panimoliitto.fi

PÄIHDETILOSTOLLINEN VUOSIKIR-

JA 2005. Alkoholi ja huumeet. SVT; Sosiaaliturva 2004. Helsinki: Stakes, 2005

SANDELIN, JOHAN: Lisääntyikö alkoholin matkustajatuonti todellakin huomattavasti? Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 4, 463–465. 2005a

SANDELIN, JOHAN: Matkustajien alkoholintuonti lisääntyi mahdollisesti vain puolet arvioidusta vuonna 2004. Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 6, 685–686. 2005b

SUOSALMI-SUIKKANEN, SINIKKA: Viinälle on monta mittaria. Soci-

us 2/2005

ÖSTERBERG, ESA: Alkoholijuomien kulutus alueittain vuoden 2004 veronalennuksen jälkeen. Hyvinvointikatsaus 3/2004, 40–43

ÖSTERBERG, ESA: Alkoholin kulutuksen kasvu Suomessa vuonna 2004. Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 3, 283–294. 2005a

ÖSTERBERG, ESA: Kyllä matkustajien alkoholintuonti todellakin lisääntyi huomattavasti. Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 5, 571–574. 2005b.

Ei perikato eikä uuden alku

Leena Warsell kuvaa väitöskirjassaan *Perikato vai uuden alku?* vauhdikkaasti, mitä Alkon ympärillä 1990-luvulla tapahtui. Alkon toimintaa minun aikanaani väitöskirjassa käsitellään niin, ettei minulla sinänsä ole tarvetta selittelyihin. Mutta eräät tulkinnot kaipaavat kuitenkin vähän täydennystä, etteivät ne jää elämään ihan sellaisinaan. Muistinkin kun tässä vielä jotenkin toimii, ja aikalaismerkintöjä omasta aineistosta löytyy.

Sen, miten Alkosta nähtynä ja Alkon kannalta katsottuna ETA- ja EU-vaiheet etenivät, olen tuoreeltaan kertonut Alkoholipolitiikka-lehdessä julkaisussa artikkelissa *ETA, EU, Alko ja alkoholipolitiikka eli tapahtumien kulku 1988–1994 Alkosta katsottuna* (6/1994, 423–439). Samanaikaisesti kirjoitin Alkon arkistoon laajemman kronologisen koosteen, johon liitin jäljennökset oleellisista muistioista, kirjeistä ja kirjoituksista. Olen ollut tyytyväinen siihen, että näin tein: dokumentointiin ei näin päässyt mukaan jälkivii-sautta tai kaunistelua. Kyseessä on kooste asioista siinä järjestyksessä kuin ne tapahtuivat, kylläkin Alkon näkökulmasta.

Leena Warsell kiinnittää tutkimuksessaan paljon huomiota siihen, että Alkon strategiasa konsernin koossapitäminen, joka olisi edellyttänyt vähittäismyyntimonopolista luopumista, asetettiin vähittäismyyntimonopolin säilyttämisen edelle. Hän jopa väittää kuvatessaan kesällä 1992 laatimiani muistioita, että – kuten hän lehtiartikkelissaan totesi – strategiovaihtoehtoja käsittelevän muistioni ”paljastavin seik-

ka” oli, ”että Alko oli valmis jopa täyteen yksityistämiseen”. Tämä on virheellinen tulkinta. Kyseessä muistiossa neljäntenä vaihtoehtona kylläkin on yksityistämismavaihtoehto, mutta sen kohdalla sanotaan selvästi, että siinä kyseessä olisivat Alkon hotelli- ja ravintola-alalla toimivan yrityksen Arctian yksityistäminen (joka myöhemmin on tapahtunutkin) ja joidenkin teollisuuden osa-alueiden yksityistäminen (joka sekin on tapahtunut). Sen sijaan perus-Alkon eli vähittäismyyntiin ja alkoholi- ja elintarviketeollisuuden yksityistämistä tämäkään vaihtoehto ei sisältänyt.

Tässä kyse oli vähän samantapaisesta asioiden ja tapahtumien ”oikaisusta”, jota kirjassa on muuallakin. Esimerkkinä, jolla tosin ei ole tutkimuksen johtopäätöksille samaa merkitystä kuin edellä olevalla, voisin viitata vaikkapa kirjassa Pekka Olkkoselta saatua suulliseen tietoon, että ”biotekniikan mukaan ottaminen oli silloisen pääministerin Kalevi Sorsan idea”. Pekka Olkkonen lienee muistellut eräitä Sorsan minulle toimittamia kirjelappuja vuodelta 1983. Niissä Sorsa vauhditti valtionyhtiöiden yhteistyötä biotekniikan alalla, jolla Alko kuitenkin jo oli mukana. ”Harkinnat kannattaako pojat kutsua kaffelle”, kirjoitti Kalevi Sorsa.

Mutta palaan peruskysymykseen: konserni vai vähittäismyyntimonopoli? Vastaukset ovat usein yksinkertaisempia kuin monipolviset pohdinnat, kun harkintatilanteen asettaa siihen ajankohtaan, jolloin se tapahtui.

Tänä syksynä ilmestyneessä kirjassani *Virkamiesballitus, viinit ja läänit* (s. 149–150) tiivistän oman ajatteluni näin: ”Kun neuvottelut olivat ohi ja Suomi liittymässä Euroopan unioniin, pohdimme Alkossa sitä, kestäisikö vähittäismyyntimonopoli EU:n ja kenties myös oman eduskuntamme paineen. Tiesimme, ettei konsernia voitaisi säilyttää kokonaisuutena, joten yksi osa toimisi monopolina. Mutta kumpaa asiaa painottaa: konsernikokonaisuutta vai vähittäismyyntimonopolia? Oma ajatteluni lähti siitä, että jos hyvin toimiva konserni nyt purettaisiin vapaaehtoisesti, vähän ajan päästä olisi menetetty molemmat, sillä en oikein jaksanut uskoa vähittäismyyntimonopolin säilymiseen pysyvästi. Siksi mielestäni oli ensisijaisesti tähdättävä konsernikokonaisuuden säilymiseen, vaikkakin Alkon myymälöille tulisi kilpailijoita. Arvelin, että luvanvaraisuus pitäisi kuitenkin seulan tiukkana.”

Kun palaa takaisin vuoteen 1994, on hyvä muistaa, että EU:n muodostaman ”uhan” lisäksi tilanne kotimaassa oli hyvin epävarma. Eduskunnassa taisi yli puolet olla viinien vapauttamisen kannalla, ja ETA- ja EU-neuvotteluissa alkoholiasiat olivat marginaalisia, ajoittain pelkästään kaupankäyntitarvaraa, kuten Leena Warsellkin toteaa. Pikemminkin vaikutti siltä, että vähittäismyyntimonopolin purkaminen olisi EU-jäsenyyden positiivisia tuloksia. Ilmapiri oli toinen kuin Warsellin väitöskirjaa kirjoitettaessa.

Myös muiden Pohjoismaiden

suhtautuminen aiheutti epävarmuutta ja vaikutti myös siihen, millaista ratkaisua Suomesa kannatti etsiä. Arlandan lentokentän neuvottelutiloissa jatkoimme 10.1.1994 keskustelua Systembolagetin, Vin & Spritin ja Norjan Vinmonopoletin johdon kanssa siitä, miten yhdessä varautuisimme tulevaan tilanteeseen. Kirjoitin päiväkirjaani mm., että ”Ruotsi, joka tähän asti on moittinut meitä liian vapaamielisestä suhtautumisesta, näyttää nyt jopa menneen innossaan meistä ohi, joskin ilmeisesti Ruotsissa vielä on edessä – kuten meilläkin – tiukka keskustelu valtiopäivillä, kun uusi alkoholilakiehdotus tämän vuoden aikana siellä tulee käsitelyyn”.

Omaan ajatteluuni konsernista kuuluivat myös alkoholipoliittiset tehtävät, mm. alkoholitutkimus ja -tiedotus, sen sijaan ei viranomaistehtäviä. Katsoin, että siten meillä yhä säilyisi vahva alkoholipoliittinen toimija, vaikka se ei toimisikaan miltään osalta monopoliasemassa, eikä näin ollen muodostuisi alkoholipoliittista valtatyhjiötä. Pidän – ja pidän vieläkin – vähittäismyyntimonopolia keinona, ei päämääränä, jollainen taas on löydettävissä alkoholin kulu-

tuksen ja haittojen kehityksestä. Voisin tapahtuneen kehityksen valossa esittää vieläkin spekulatiivisen kysymyksen: olisiko alkoholin kulutuksen ja haittojen kehitys nykyistä alemmalla tasolla, jos meillä olisi nämä vuodet ollut vahva alkoholipoliittinen toimija, vaikkakin vaila monopolia? Olisiko esim. alkoholiverotus sopeutettu asteittain ja maltillisesti, kuten kesälä 1994 alkoholiverotuksen ensimmäisen alentamisvaiheen yhteydessä Alkossa ajateltiin, eikä vuoden 2004 kertarysäyksellä uudelle tasolle?

Kun valtioneuvosto aikanaan sitten suoritti toisenlaisen linjavalinnan, sillä varmasti oli riittävät perustelut, lisäksi myös selaista tietoa, jota ei ollut vuonna 1994, erityisesti EU:n kannasta. Tämän jälkeen olen kolumneissani ja puheenvuoroissani puolustanut vähittäismyyntimonopolia, en yksin alkoholipoliittisista vaan ehkä enemmänkin viinikulttuurisista syistä. Mutta ihan varma en ole siitä, etteikö yhä voisi esittää edellä olevan kaltaisia spekulatiivisia kysymyksiä, siinä määrin Alkon kynnys on alentunut ja ero elintarvikeliikkeisiin pienentynyt.

Mutta spekulatiot sikseen. Niihin tosin Leena Warsellkin

sortuu pohtiessaan eroni syitä. Olen syyt mielestäni ilmaissut kyllin selkeästi, ilman mitään takajatuksia. Vaikka olisin saatanut sopeutuakin joustavasti uuteen tilanteeseen, olen yhä siitä mieltä, että sekä Alkon uskottavuus että minun uskottavuuteni vaativat pääjohtajan vaihtoa, siinä määrin uudenlaisesta tilanteesta oli kyse. Joskus asennon korjaaminen ei vain riitä, tarvitaan kokonaan uusi asento. Kun Leena Warsell pitää eroni perusteluja ”hatarina”, hän tarkastelee asiaa erokirjeeni päiväyksen ajankohdan 11.11.1993 eikä kirjeessäni ilmoittamani eroajankohdan 1.9.1994 mukaisesti. Eroajankohdan olin suunnitellut niin, että ETA- ja EU-neuvottelut, alkoholiverotuksen uudistaminen ja alkoholilain valmistelu olisivat ohi, kuten käytännössä tapahtuikin.

Leena Warsellin tutkimus tuo paljon mielenkiintoista esille Alkon ja alkoholipoliitiikan 1990-luvusta. En usko, että kyseessä oli sen paremmin perikato kuin uuden alkuaan. Jonkinmoisesta jatkumosta tämäntapaisissa asioissa aina on kysymys, vaikka laajoja muutoksia tapahtuisikin.

HEIKKI KOSKI

Heikki Koskelle

Olet lukenut kirjani tarkkaan. Jo siinä kymmenen pistettä.

Nostat esiin pari yksityiskohdtaa, joissa olen mielestäsi hiukan ”oikaissut”. Jos nuo kohdat, muistiosi 1992 yksityistämismavaihtoehdon nro 4 tosiasiallinen sisältö ja oman lähtösi perustelut, ovat ainoat, jotka vaativat mielestäsi lisätarkennusta, olen enemmän kuin otettu. Näiden sekä yksityis- ja tilannekohtaisen totuuden tuntee täysin vain Heikki Koski itse. Eli en voi kilpailla itseäni tarkemman tietolähteen kanssa. Siksi pidän hyvin tärkeänä, että tarkennat omia tulkintojani eli tuot esiin sellaista, mitä en haastattelijana osannut kysyä tai tulkitsijana olen mielestäsi hieman ”ylitulkinnut”. Olen kyllä monien kerrostuneiden lähteiden (mm. 11 avainhaastateltavaa) avulla yrittänyt rekonstruoida tapahtuneet enkä ainakaan tietoisesti pyrkinyt oikaisemaan.

Tulkitsin muistion kohtaa 4 hieman eri perspektiivistä: kun jo 1992 Alkossa nostetaan keskusteluun kakistelemtatta kaikki vaihtoehdot silloisesta yhtiö- ja monopolirakenteesta (Oy Alko Ab) yksityistämismavaihtoehtoon saakka, tulkitsin sen niin, että Alko oli valmis hyvin pitkälle menevään reaalipolitiikkaan jo 1992 jopa sen suhteen, että jos-sain vaiheessa eteen saattaa tulla myös vähittäismyvnnin lisensoiminen. Se oli tulkinta, ei suora muistiotekstiä. Näen sen Alkon taitavana reaalipolitiikkana,

en niinkään alkoholipolitiikan laiminlyömisenä. Alko oli, kuten lektiostanikin ilmenee, myös yritys, jonka etuja ei voi kukaan pääjohtaja pistää edes alkoholipolitiikan edelle. Siihen vain oli tultu. Oliko sellainen rakenne alkoholipolitiikan ”hyvä”, on eri pohdinta. Tätä pohdintaa yritin tavoitella korostamalla uuden alkua enkä minkään olennaisen perikatoa.

Kuten tutkimusta tuntevana tohtorina hyvin tiedät, tutkija joutuu spekuloidaan ja haarukoimaan omien lähteittensä totuudellisuutta ja asettamaan ne aikalaistekstiin. Mitään olemassa olevaa lähdeä ei voi ottaa sellaisenaan, annettuna. Vaikka artikkelisi, jonka kirjoitit 1994, oli hyvä kompassi, siihen(kään) ei tutkija voi luottaa sokeasti. Siitäkin huolimatta, että tutkijan luottamus itse sen kirjoittajaa kohtaan on sinänsä vahva. Tai juuri siitä syystä: olen aina arvostanut Koskea sekä pääjohtajana ja alkoholipolitiikkona että ihmisenä ja siksi yritin tutkijana ottaa kunnolla etäisyyttä, olla mahdollisimman ”cool”.

Seuraus oli se, ettei arvostukseni mihinkään rapissut, siinä kävi ihan päinvastoin. Mitä enemmän opin tuntemaan ajan tapahtumia, sen paremmin opin ymmärtämään Alkon strategiaa. Ainoa, mitä en ymmärtänyt, oli eräänlainen kissa ja hiiri -leikki konsernin ympärillä. Jos Alko olisi julkisesti (tai edes työnte-

kijöilleen) perustellut konserninvaihtoehtoon yritys-Alkon etuna ja suoraan myöntänyt vähittäismyvnnin monopolin säilyttämisen toissijaisuuden, valinta olisi ollut selkeä ja paremmin ymmärrettävissä jo tuolloin. Näin lopullinen päätös olisi jäänyt näkyvästi valtioneuvostolle ja silloisille poliittisille päättäjille.

Esität lopuksi mielenkiintoisen kysymyksen: mikä olisi alkoholihaittojemme tila, jos meillä olisi ollut vahva alkoholitoimija (eli Alko) ilman monopoliaan (kaikkia)? Spekulatioon voi vastata vain spekulatiolla: olisiko meillä todella ollut vahva alkoholiPOLIITTINEN toimija? Tutkimukseni jatko osoittaa aika selvästi, että meillä olisi ollut ennemminkin vahva ALKOHOLitoimija. Olen mielestäni ensimmäistä kertaa pystynyt osoittamaan, miten Alko-Yhtiöt muovasi strategiansa aivan eri elementeistä kuin edeltäjänsä. Siihen sillä toki oli täysi oikeus.

Olen luonteeltani ikuinen optimisti, mutta ihan mitä tahansa en minäkään usko. Niin vahvaa sosiaalipolitiikkaa, joka pysyy peittoamaan sekä valtiovarainministeriön ahneuden että kauppa- ja teollisuusministeriön kilpailuvietin, on tuskin vielä edes syntynyt.

LEENA WARSELL